

INTENZITET USPOSTAVLJANJA TRGOVINSKIH RELACIJA SSSR-A SA SVETOM TOKOM VLADAVINE J. V. STALJINA DO POČETKA DRUGOG SVETSKOG RATA

Sažetak: *Trgovinska politika Sovjetskog Saveza tokom vladavine J. V. Staljina kretala se u pravcu otvaranja prema svetu, što je bilo pomalo netipično za političke režime toga vremena. Sovjetski vođa je potenciranjem uspostavljanja i razvijanja trgovinskih relacija sa zemljama širom sveta omogućio adekvatnije korišćenje komparativnih prednosti sovjetske zemlje i smanjivanje nedostataka nataloženih tokom pređašnjih godina, koji su predstavljali kočnicu ka uspehu. Napuštanje jednog takvog autarhičnog sistema u vođenju spoljnotrgovinske politike zemlje, koji je bio na snazi pre Staljinovog dolaska, omogućilo je realizovanje plodonosne trgovinske saradnje sa državama sličnih ili dijametralno različitih privrednih sistema bez većih napora. Napredak zemlje u vođenju spoljnotrgovinske politike doveo je do pozitivnih promena u robnoj strukturi sovjetskog izvoza (ali i uvoza), što se najbolje moglo uočiti kroz kvalitativni i kvantitativni prikaz robe i usluga sovjetskog porekla, koje su se plasirale na inostrana tržišta počev od perioda pre početka Drugog svetskog rata. Sve ovo je dovelo do boljeg položaja sovjetske zemlje na međunarodnoj pozornici, koji je omogućio veću moć u odlučivanju o presudnim pitanjima koja su se ticala svetske trgovine.*

Ključne reči: *Sovjetski Savez, J. V. Staljin, trgovinska politika pre početka Drugog svetskog rata, trgovinska saradnja sa sličnim i različitim privrednim sistemima, položaj na međunarodnoj pozornici*

1. UVOD

Dolaskom Josifa Visarionoviča Staljina na političku scenu Sovjetskog Saveza početkom tridesetih godina prošlog veka započeto je novo poglavlje u trgovinskoj politici sovjetske zemlje. To je u praksi značilo otvaranje prema svetu kroz uspostavljanje trgovinskih odnosa sa zemljama sličnih, ali i potpuno drugačijih načina privređivanja, bez ikakvih naznaka o primeni diskriminatorskih mera u međusobnoj saradnji.

* Doktor ekonomskih nauka na Geoekonomskom fakultetu Megatrend univerziteta u Beogradu, Ministarstvo za evropske integracije – savetnik, natasastevandic94@gmail.com

Primena principa državnog monopola posebno je dolazila do izražaja u domenu spoljne trgovine zemlje. To je značilo da je sovjetsko rukovodstvo na čelu sa Staljinom imalo potpunu kontrolu nad spoljnotrgovinskim aktivnostima zemlje, čime se ograničavao uticaj velikih kolebanja na svetskom tržištu, koje bi se nepovoljno odrazile na sovjetsku ekonomiju. U vreme Staljinove vladavine spoljna trgovina je sa ostalim elementima sovjetske privrede bila podređena planskom regulisanju, kao sastavnom delu opšteg državnog plana. Bez obzira na kritike pojedinih zemalja, koje su bile usmerene na račun monopola spoljne trgovine i centralno - planske privrede sovjetske države, Staljin je isticao da sovjetska privreda nije zatvorena, već je sama po sebi specifična. Trgovinski partneri SSSR-a bile su zemlje evropskog, azijskog, afričkog i američkog kontinenta, a uspešnost realizovanja trgovinskih relacija umnogome je zavisila od trenutnih političkih prilika na međunarodnoj sceni.

Cilj ovog rada je da se stavi akcenat na trgovinsku saradnju sovjetske zemlje sa svetom u periodu pre početka Drugog svetskog rata, koji je bio determinišući za sve naredne poteze rukovodilaca spoljnotrgovinske politike zemlje. Započeta pre Drugog svetskog rata, nastavljena tokom smutnih perioda i perioda ratnog oporavka, spoljna trgovina je bila bitan činilac u uzdizanju celokupne sovjetske privrede. Ista je ukazala na neminovnost održavanja mirnih trgovinskih relacija bez obzira na stepen rigidnosti dotične države ili država sa kojima se stupalo u takav vid odnosa, kao i trenutne prilike na svetskoj političkoj sceni.

2. SPOLJNOTRGOVINSKE RELACIJE SSSR-A U PREDRATNOM PERIODU

Pravac trgovinskih odnosa Sovjetskog Saveza sa zemljama sveta pre početka Drugog svetskog rata bio je podređen zadatku svestranog razvoja proizvodnih snaga zemlje, kao jedinom načinu postizanja cilja postavljenog prvim petogodišnjim planom.¹ Početkom 1930. godine kada je sovjetska vlada izmenila organizaciju monopola spoljne trgovine², omogućeno je znatno povećanje njenih manevarskih sposobnosti. Prilikom reorganizacije u obzir je trebalo uzeti i naglo pogoršanje u kapitalističkom svetu, kao rezultat Velike ekonomske krize (1929 – 1933).

¹ Jedan od temelja života sovjetskih građana bili su petogodišnji planovi ili petoljetke (*rus.* пятилетние планы развития СССР, пятилетки СССР). Glavni slogan svih petogodišnjih planova bio je: „Petogodišnji plan za četiri godine!” Gosplan (*rus.* Государственный плановый комитет) ili Državni odbor za planiranje je lansirao trinaest petogodišnjih planova. Poslednji petogodišnji plan (trinaesti) nije završen, jer je 1991. godine, kada je trebalo da započne njegovo sprovođenje, usledio raspad Sovjetskog Saveza. Za života Staljina sprovedeno je pet petogodišnjih planova, koji su uspeali da obnove Sovjetski Savez i daju mu jedan novi pečat. Всемирная история, встречается в рубриках: Социально - экономическая история, относится к периодам: Новейшая история, Пятилетки, <https://w.histrf.ru/articles/pyatiletki> (12.07.2023)

² Organizacija monopola spoljne trgovine (izvršena još 1930. godine, a na snazi do danas) obuhvata regulativne i operativne organe. Regulativni organ monopola spoljne trgovine predstavljao je Narodni komesarijat spoljne trgovine (sada svesavezno Ministarstvo spoljne trgovine), koji je bio odgovoran za celokupnu spoljnotrgovinsku delatnost SSSR-a. U svom radu se oslanjao na predstavnike - opunomoćenike u zemlji i na trgovinska predstavništva SSSR-a u inostranstvu. Operativnu organizaciju monopola spoljne trgovine SSSR-a čine uvozna i izvozna preduzeća. Delatnost ovih preduzeća obavljala se na teritoriji SSSR-a. Reč je o privredno samostalnim preduzećima koja snose punu odgovornost za svoje poslovanje i odgovaraju svojom imovinom za svoje obaveze. Obradović Sava, (1949): *Materijal za izučavanje organizacije i tehnike spoljne trgovine*, Ministarstvo spoljne trgovine FNRJ, Beograd, 29, 30.

Velika kriza je pojačala antisovjetske aktivnosti najagresivnijih kapitalističkih zemalja, ali i primorala značajan deo poslovne zajednice da proširi ekonomske veze sa SSSR-om. Sovjetska država je dobila mogućnost da na svetskom tržištu nabavi mašine, opremu i metal u neophodnim količinama. S druge strane, glavni izvor deviza bio je izvoz poljoprivrednih proizvoda, pre svega žita. U periodu Velike krize Centralni komitet Komunističke partije i sovjetska vlada više puta su donosili odluke o proširenju proizvodnje i poboljšanju kvaliteta izvoznih proizvoda. Velika pažnja posvećena je izvozu drvene građe. Važna izvozna stavka bili su i naftni derivati. Krzno je bila profitabilna izvozna stavka, od čega su preko 70% isporučivali istočni i severni regioni SSSR-a.

Do 1929/1930. godine većina robe koja je izvezena iz SSSR-a nije bila prodana u inostranstvo. Ista je prebacivana u skladišta u inostranstvu i za nju su uzimani zajmovi od brokera i banaka.³ Posebno tokom prve petoljetke, na osnovu robe koja se izvozila, koristio se avans kupaca, brokerski zajmovi, kao i zajmovi stranih banaka i brokerski krediti za robu koncentrisanu u sovjetskim lukama, robu u tranzitu koja se šalje na prodaju u inostranstvo i robu koja se nalazila u inostranim skladištima. Većina takvih kredita bila je kratkoročna, vrlo skupa i u nekim slučajevima je otežavala trgovinu kroz ograničavanje slobode sovjetskih izvoznih organizacija.

Pad cena na svetskom tržištu i rast troškova usled izvoza dobara doveli su do smanjenja valutne efikasnosti sovjetskog izvoza. Problemi u vođenju monetarne politike delom su poticali od ograničenog asortimana sovjetske izvozne robe. Iako je do kraja prve petoljetke izvoz SSSR-a obuhvatao do 800 predmeta, i dalje su žito, drvo, naftni derivati i krzno ostali glavne stavke koje određuju veličinu deviznih prihoda.⁴ Valutni problem je nastao i usled masovnog uvoza mašina, opreme, metala i poluproizvoda neophodnih za ubrzanje tempa industrijalizacije. Industrija eksploatacije zlata⁵ igrala je posebnu ulogu u rešavanju ovog problema.

Najvažniji zadatak sa kojim se suočavala spoljna trgovina SSSR-a u periodu pre Drugog svetskog rata bio je obezbeđivanje pomoći u završetku rekonstrukcije socijalističke nacionalne ekonomije na osnovu najnovije tehnologije, kao i tehničke i ekonomske nezavisnosti sovjetske zemlje. Cilj je bio da se sustignu i prestignu glavne kapitalističke zemlje u proizvodnji gvožđa, čelika, goriva, električne energije, mašina i drugih proizvodnih sredstava, kao i potrošačkih dobara. Tokom godina prve i druge petoljetke, zahvaljujući uspesima industrijalizacije i oslobađanju od strane ekonomske zavisnosti, Sovjetski Savez više nije morao da uvozi određeni broj dobara iz inostranstva. Velike promene su se desile u strukturi

³ Исторические материалы, Народное хозяйство СССР, *Внешняя торговля (Глава XI)*, <https://istmat.org/node/48235> (13.07.2023)

⁴ Зацаринский Александр, (1967): *Экономические отношения СССР с зарубежными странами: 1917 - 1967: справочник*, Международные отношения, Москва, 68.

⁵ Zajedno sa izvozom, vađenje i prodaja zlata bili su glavni izvori deviza. U vezi sa ekspanzijom spoljne trgovine i pogoršanjem valutnog problema počev od 1929. godine, Centralni komitet partije i lokalni sovjetski i partijski organi preduzeli su mere za povećanje proizvodnje zlata, stvorili mašinsku bazu za vađenje zlata i poboljšali materijalne i kulturne usluge za radničke kolektive. Za obuku kadrova u Irkutsku je otvorena Industrijska akademija, a na nekim univerzitetima u Moskvi, Lenjingradu i Sverdlovsku (današnjem Jekaterinburgu) otvoreni su fakulteti za zlato. Создание фундамента социалистической экономики в СССР (1926 - 1932), *Внешняя торговля и ее роль в обеспечении экономической независимости СССР*, <https://history.wikireading.ru/128004> (10.07.2023)

izvoza i uvoza. Zemlja je zaključila s kapitalističkim stranama ugovore o kreditu i konkretne trgovinske ugovore.

Razvoj spoljnoekonomskih veza SSSR-a tokom 1939. godine bio je praćen pogoršanjem međunarodne situacije, izazvane napadima zemalja fašističke ose. Sovjetska država je bila suočena sa direktnom pretnjom rata na dva fronta.⁶ Pad razvoja spoljne trgovine SSSR-a pre početka Drugog svetskog rata prevashodno je bio rezultat smanjenja izvoznih kapaciteta zemlje. Populacija i urbani rast, zajedno sa usporavanjem poljoprivredne produktivnosti, dramatično su smanjili izvoz poljoprivrednih zaliha i sirovina. Istovremeno, prerađivačka industrija, koja pati od niskih kvalifikacija inženjera, tehničara i radnika, nije mogla da obezbedi veliki broj kvalitetnih proizvoda za izvoz. Stoga je glavno mesto u izvozu krajem 1930-ih godina zauzimala roba poput drveta, nafte i naftnih derivata, uglja, rude mangana. A pošto je SSSR mogao da plati svoj uvoz samo izvozom robe, istovremeno sa smanjenjem izvoza, smanjio se i uvoz mašina i gotovih proizvoda iz zemalja trgovinskih partnera.

Bez obzira na trenutne okolnosti, trgovina je morala da se odvija kako se zemlja ne bi suočila sa još većim problemima. Trgovalo se sa različitim stranama širom sveta, bez obzira na njihovu političku opredeljenost.⁷ Najintenzivnija trgovina odvijala se sa zemljama evropskog kontinenta, zatim azijskog, afričkog i na kraju sa američkim kontinentom. U nekim periodima beležena je uspešna trgovinska saradnja, koja je ostvarena kroz različite ugovore i sporazume, dok su prekid ili smanjenje trgovinske razmene bili praćeni pogoršanjem političkih i ekonomskih odnosa trgovinskih partnera.

2.1. Spoljnotrgovinska politika SSSR-a sa zemljama Evrope do Drugog svetskog rata

Spoljnotrgovinski promet Sovjetskog Saveza počev od 1929. pa sve do početka Drugog svetskog rata kretao se u rasponu od 271,4 miliona rublji do 1.643,0 miliona rublji. Najveća vrednost prometa sa svetom zabeležena je 1930. (1.643,0 miliona rublji) i 1931. godine (1.502,6 miliona rublji), kao rezultat uspostavljanja vrlo žive trgovinske razmene 1929. godine. Najmanje izmerena vrednost od 271,4 miliona rublji vezuje za 1939. godinu, tj. početak Drugog svetskog rata, koji je bio uzročnik velikih promena u spoljnotrgovinskom prometu zemalja. Na osnovu kvantitativnih pokazatelja moglo se zaključiti da ni 1938. godina nije zastajala u tom pogledu, kada je vrednost trgovinskog prometa iznosila 475,1 milion rublji.⁸

Najveću trgovinsku razmenu na evropskom prostoru Sovjetski Savez je ostvario sa Nemačkom, Velikom Britanijom i Francuskom, kao najrazvijenijim evropskim privredama toga vremena. U *Tabeli 1* prikazana je najintenzivnija trgovinska saradnja sa Nemačkom tokom 1930. i 1931. godine, kada je vrednost prometa iznosila 358,0 miliona rublji, odnosno 423,4 miliona rublji. Sovjetski Savez je najviše svoje robe plasirao na teritoriju Nemačke tokom 1929. i 1930. godine, kada je izvozna stavka iznosila 168,7 miliona rublji i 161,3 miliona

⁶ Više informacija o razvoju spoljne trgovine Sovjetskog Saveza u periodu 1918 – 1941 na sajtu: <http://www.greatflags.ru/ekonomika-sssr/razvitie-vneshney-torgovli-v-1918-1941-godu.html>

⁷ Armstrong Willis, (1948): *The Soviet Approach to International Trade*, Political Science Quarterly, Oxford University Press, Vol. 63, No. 3, 368-382

⁸ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja evropskog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u *Tabeli 1* u okviru rada.

Napomena uz tabelu: znak «-» označava da nije bilo izvoza ili uvoza, znak „0“ označava da su izvoz ili uvoz, iako ih je bilo, bili na izuzetno niskom nivou.

rublji. Najveći uvoz iz te zemlje vezan je za 1931. (322,0 miliona rublji) i 1932. godinu (257,0 miliona rublji). Krajem 1930-ih rast nemačkog vojnog mentaliteta i otvoreno pokazivanje interesovanja za prisvajanje određenih teritorija na istoku doveli su do usporavanja trgovine sa SSSR-a. Godine 1939. uočen je najmanji trgovinski promet sa Nemačkom u vrednosti od 20,0 miliona rublji - 10,5 miliona rublji na strani izvoza i 9,5 miliona rublji na uvoznoj strani.

Trgovinska razmena sa Velikom Britanijom doživela je vrhunac 1930. (282,3 miliona rublji) i 1931. godine (266,1 milion rublji), kada je izvoz dostigao najveću vrednost od 219,5 miliona rublji i 208,6 miliona rublji. Najveći obim uvoza uočen je 1930. u iznosu od 62,8 miliona rublji, kao i tokom 1932. godine od 72,1 milion rublji.

SSSR je najmanje svoje robe i usluga dopremao Engleskoj tokom 1934. (54,2 miliona rublji) i 1939. godine (22,8 miliona rublji), u odnosu na sam početak uspostavljanja trgovinske razmene sa ovom zemljom, kada je vrednost izvoza premašivala 200 miliona rublji. Najmanji obim uvoza od 10,7 miliona rublji uočen je 1937. godine. Nešto malo veći, ali opet mali kada se uporede prethodne godine, bio je 1936. godine u vrednosti od 17,2 miliona rublji.⁹

Zemlje evropskog kontinenta sa kojima je Sovjetski Savez najmanje trgovao u predratnom periodu bile su Mađarska, Rumunija, Bugarska, Jugoslavija i Island. Kada je reč o prve četiri balkanske zemlje, SSSR je oduvek bio zainteresovan za jačanje uticaja na prostoru Južnoistočne Evrope, i to pre svega političkog u odnosu na sve druge.¹⁰ Vladajuće elite ovih zemalja su po pravilu bile antikomunističke i nisu tražile nikakvo zbližavanje sa Moskvom. Zato i ne čudi što je trgovinska razmena sa balkanskim zemljama bila manje uspešna u odnosu na ostatak evropskih zemalja. Iako je na Islandu od 1938. godine Komunistička partija dobijala sve više pristalica, i dalje je uticaj komunističkih ideja bio izuzetno mali. To je ograničavajuće delovalo na trgovinsku razmenu između SSSR-a i ove nordijske zemlje.

U *Tabeli 1* je prikazano da je u određenim godinama dolazilo do toga da izvozna ili uvozna stavka izostanu, ali je sve do Drugog svetskog rata postojeći robni promet održavan na jako niskom nivou. Najveći robni promet sa Mađarskom ostvaren je 1929. - 0,8 miliona rublji, 1931. - 0,7 miliona rublji i 1935. godine - takođe 0,7 miliona rublji. Najveća vrednost sovjetskog izvoza sa ovom zemljom od 0,2 miliona rublji zabeležena je 1929. i 1934. godine, dok je najveći uvoz zabeležen tokom 1931. (0,7 miliona rublji), 1929. (0,6 miliona rublji) i 1935. godine (0,6 miliona rublji). Godine 1932, 1938. i 1939. uvoz iz Mađarske praktično nije realizovan, dok su se na strani izvoza pojavile nulte vrednosti.

Trgovinski promet sa Rumunijom doživeo je svoj vrhunac 1930. i 1937. godine u iznosu od 0,7 miliona rublji i 0,8 miliona rublji. Najobimniji izvoz u Rumuniju zapažen je 1930. godine u vrednosti od 0,7 miliona rublji, kao i 1937. godine od 0,5 miliona rublji. Godine 1929. i 1937. sovjetski uvoz iz ove zemlje imao je najveću vrednosti od 0,3 miliona rublji, dok su u ostalim posmatranim godinama vrednosti ili izostale ili beležile nulti iznos.¹¹

⁹ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja evropskog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u *Tabeli 1* u okviru rada.

¹⁰ * Kane Robert, (1968): *Eastern Europe, A to Z: Bulgaria, Czechoslovakia, East Germany, Hungary, Poland, Romania, Yugoslavia - and the Soviet Union*. Doubleday, New York, 225.

* Gueullette Agota, (1991): *Soviet Concept of Foreign Trade 1917 - 1945*, Soviet and Eastern European Foreign Trade, Taylor and Francis, Vol. 27, No. 3, 3-20

¹¹ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja evropskog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u *Tabeli 1* u okviru rada.

Tabela 1 - Obim spoljne trgovine SSSR-a raspoređen po zemljama evropskog kontinenta u periodu 1929 - 1939 (milioni rublji)

Evropa											
Zemlje	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)	1.414,8	1.643,0	1.502,6	1.002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
	724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
	690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
Austrija	6,6	2,8	1,7	1,0	0,7	0,3	0,9	0,2	1,2	0,4	0
	17,7	11,6	9,4	3,1	1,0	1,2	0,5	0,6	1,0	0,8	0,1
Belgija + Luksemburg	15,0	21,1	14,3	15,1	21,4	13,5	16,0	15,8	22,8	19,8	5,9
	3,5	5,1	2,7	0,5	1,2	5,7	7,1	7,4	11,4	10,9	4,5
Bugarska	0,4	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0	0	0,1	0
	0	0	-	0	0	0	0	0	-	-	-
Engleska	158,8	219,5	208,6	108,6	68,2	54,2	67,6	64,8	94,7	63,7	22,8
	42,9	62,8	57,5	72,1	24,0	24,6	17,7	17,2	10,7	29,6	19,2
Mađarska	0,2	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0	0
	0,6	0,2	0,7	-	0,1	0,3	0,6	0,1	0,4	-	-
Nemačka	168,7	161,3	101,4	78,8	67,2	77,2	51,8	20,9	18,2	14,6	10,5
	152,6	196,7	322,0	257,0	116,1	22,6	17,0	55,2	34,0	11,4	9,5
Grčka	4,5	8,2	7,9	7,4	5,1	2,4	4,8	2,4	1,9	2,9	0,8
	0,2	0,7	0,8	0,4	0,4	0,7	0,7	0,4	0,4	0,2	0,1
Danska	13,9	11,1	10,7	5,2	7,3	5,9	5,0	3,6	2,9	4,3	1,5
	2,8	5,7	3,7	2,2	1,4	1,1	0,2	1,6	0	0,9	0,1

Evropa											
Zemlje	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)	1.414,8	1.643,0	1.502,6	1.002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
	724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
	690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
Island	-	0	-	0	0	0,1	-	-	-	-	-
	-	0,2	0	-	-	-	-	0,1	0	-	-
Španija	9,1	9,5	2,7	6,2	4,3	5,9	2,2	5,4	18,2	24,7	0,4
	5,4	2,6	1,6	0,1	0,9	0,3	0,1	0,5	4,4	6,1	1,6
Italija	25,8	41,7	31,2	21,2	17,4	14,9	10,1	7,6	2,8	-	2,4
	6,0	8,5	23,3	21,3	13,3	9,3	4,4	1,0	0,5	0	0
Holandija	24,5	27,3	22,9	16,9	20,3	17,4	12,5	9,6	19,0	15,3	3,5
	1,6	3,7	1,7	2,8	4,7	6,2	12,2	7,7	5,0	7,5	6,5
Norveška	2,8	4,9	3,1	3,1	3,0	2,5	2,0	1,7	3,0	3,6	0,6
	7,1	13,0	14,8	11,1	6,7	2,3	1,4	0,4	0,5	1,7	1,3
Poljska	10,4	11,1	5,9	3,8	4,0	2,9	2,6	2,6	2,2	1,3	1,2
	15,2	30,4	24,4	4,4	10,2	4,1	2,1	1,6	0,8	0,2	0,2
Rumunija	0,2	0,7	1,1	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0
	0,3	0	0	0	-	0	0	0	0,3	0,1	-
Finska	5,5	2,9	3,6	4,2	4,3	3,7	2,8	1,4	1,6	1,3	1,5
	8,5	9,7	4,1	2,3	2,3	2,3	1,1	0,7	0,6	0,6	0,6
Francuska	33,4	34,6	22,2	22,5	18,0	17,2	14,1	18,4	14,8	9,2	4,8
	24,8	23,3	11,8	3,4	4,1	9,1	13,8	7,5	4,7	6,2	2,5

Evropa											
Zemlje	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)	1.414,8	1.643,0	1.502,6	1.002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
	724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
Francuska	690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
	33,4	34,6	22,2	22,5	18,0	17,2	14,1	18,4	14,8	9,2	4,8
Čehoslovačka	24,8	23,3	11,8	3,4	4,1	9,1	13,8	7,5	4,7	6,2	2,5
	6,6	3,3	4,0	1,1	0,9	0,7	1,0	1,8	2,8	2,2	0,6
Švajcarska	14,4	21,3	28,0	8,1	3,8	1,5	4,6	7,7	2,3	3,3	2,5
	0,8	0,1	0	0	0,2	0,4	1,6	0,8	0,9	2,1	0,3
Švedska	3,2	4,4	5,0	3,9	2,7	1,8	1,7	2,0	1,2	2,0	3,2
	1,7	4,0	5,2	4,9	4,6	4,4	3,4	3,8	3,2	2,2	3,2
Jugoslavija	13,4	15,3	12,2	16,9	3,6	3,8	2,5	3,2	3,0	4,7	1,9
	0,1	0,1	0	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0
	0,3	0	0	0,1	-	0,1	0	-	0,2	-	0,4

Izvor: autor (prema podacima od Зинченко Сергей, (1967): Внешняя торговля СССР: статистический сборник:1918 – 1966, Международные отношения, Москва)

Trgovinski promet sa Bugarskom ostvario je najveću vrednost 1929. (0,4 miliona rublji) i 1932. godine (0,3 miliona rublji), dok je na strani uvoza bilo više nultih vrednosti, i to: 1929, 1930, 1932, 1933, 1934, 1935. i 1936 godine. (Tabela 1)

Trgovinska saradnja SSSR-a sa Jugoslavijom je bila na najzavidnijem nivou uoči Drugog svetskog rata, kada je vrednost trgovinskog prometa iznosila 0,4 miliona rublji. Vrednost izvoza za sve posmatrane godine nije bila veća od 0,1 milion rublji, dok je najveća stopa uvoza zabeležena 1939. - 0,4 miliona rublji i 1929. godine - 0,3 miliona rublji. Vrednost uvoza

se kroz ostale posmatrane godine kretala u rasponu 0 - 0,2 miliona rublji, dok je 1933, 1936. i 1938. godine izostala.

Obim trgovinske razmene sa Islandom bio je na izuzetno niskom nivou. Samo tokom 1930. (0,2 miliona rublji), 1934. (0,1 milion rublji) i 1936. godine (0,1 milion rublji) beležene su neznatne vrednosti. U svim posmatranim godinama obim prometa nije prelazio nulti broj (u nekim je i izostao).¹²

2.2. Spoljnotrgovinska politika SSSR-a sa zemljama Azije do Drugog svetskog rata

SSSR je na azijskom tlu uspostavio najveću trgovinsku razmenu sa Iranom, Indijom, Kinom, Mongolijom i Japanom, za razliku od Sirije, Malezije i Koreje sa kojima nisu ostvareni zavidni trgovinski rezultati. Stepen razvijenosti i otvorenosti privreda azijskih zemalja, kao i aktuelne političke prilike umnogome su se odražavale na uspešnost trgovinske saradnje sa Sovjetskim Savezom.

Sovjetski Savez je u predratnom periodu održavao veoma bliske odnose sa Iranom. Trgovina sa ovom azijskom državom je od 1929. do 1932. godine bila u punom jeku. Tokom 1929. i 1930. godine Sovjetski Savez je usmerio najveću količinu svoje robe u ovu zemlju u veličini od 54,6 miliona rublji i 47,3 miliona rublji, dok je iz iste najviše uveza 1929. (47,6 miliona rublji) i 1932. godine (39,2 miliona rublji). Najmanje zabeležene vrednosti izvoza od 0,3 miliona rublji i uvoza od 0,6 miliona rublji vezuju se za 1939. godinu.¹³

SSSR je pored Irana uspostavio najintenzivniju trgovinu sa Indijom, i to u prvim godinama Staljinovog dolaska na vlast. U *Tabeli 2* uočava se najveća vrednost sovjetskog izvoza u Indiju tokom 1931. godine - 8,0 i 1930. godine - 5,3 miliona rublji. Najviše uvezene robe indijskog porekla na teritoriju sovjetske zemlje dostavljeno je 1929. (22,1 milion rublji) i 1930. godine (14,4 miliona rublji). Najmanje izvezene i uvezene robe vezuje se za godinu pre početka Drugog svetskog rata (izvoz 0,4 miliona rublji, uvoz 1,3 miliona rublji).

Trgovinska saradnja sa Kinom u periodu od 1929. do 1933. godine bila je na zavidnom nivou. Najveći obim spoljnotrgovinskog prometa sa kineskom državom u iznosu od 45,4 miliona rublji i 41,6 miliona rublji dostignut je tokom 1929. i 1930. godine. Najveće količine izvezene i uvezene robe uočene su u periodu prve petoljetke, dok su najmanje vrednosti izvoza (5,3 miliona rublji i 5,1 milion rublji), kao i uvoza (7,4 miliona rublji i 6,3 miliona rublji) zabeležene 1934. i 1935. godine.¹⁴

Najintenzivnija trgovina sa Mongolijom realizovana je tokom 1931. i 1934. godine u iznosu od 51,9 miliona rublji i 51,2 miliona rublji. Najveće količina robe sovjetskog porekla dopremljene su na teritoriju Mongolije tokom 1932. i 1934. godine u visini od 32,5 miliona rublji i 35,1 milion rublji. Na strani uvoza beležene su najveće vrednosti od 22,6 miliona rublji i 16,1 milion rublji, koje se vezuju za 1931. i 1934. godinu. (*Tabela 2*)

Najviše trgovinske razmene sa Japanom realizovano je u periodu 1929 - 1931. godine, kada je ostvarena najveća vrednost trgovinskog prometa u iznosu od 25,8 miliona rublji (1930). Najveće količine izvezene robe u vrednosti od 15,1 milion rublji i 15,5 miliona rublji dopremljene su na teritoriju Japana tokom 1929. i 1931. godine, dok je najveći kontingent

¹² Ibid.

¹³ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja azijskog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u *Tabeli 2* u okviru rada.

¹⁴ Ibid.

Tabela 2 - Obim spoljne trgovine SSSR-a raspoređen po zemljama Azije u periodu 1929 -1939 (milioni rublji)

		Azija										
Zemlje	Zemlje	1929	1930	1391	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)		1414,8	1643,0	1502,6	1002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
		724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
		690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
Avganistan		5,1	6,2	9,0	11,4	5,5	2,4	2,7	2,9	2,9	2,3	1,7
		8,8	7,6	9,1	9,2	4,4	2,2	3,1	3,9	2,9	2,3	1,4
Indija		4,0	5,3	8,0	4,1	2,7	2,2	2,4	2,4	1,5	0,6	0,4
		22,1	14,4	7,2	3,6	2,3	1,5	3,8	4,9	4,6	2,3	1,3
Irak		0,4	0,2	0,	0,3	0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	-	0
		0,1	0	-	-	-	0,2	0	0	0,1	-	-
Iran		54,6	47,3	25,5	19,9	9,4	9,2	12,3	11,3	15,6	9,8	0,3
		47,6	34,8	36,4	39,2	6,6	11,2	16,2	16,3	14,4	10,8	0,6
Kina		18,3	22,4	19,6	18,6	14,1	5,3	5,1	6,6	6,0	7,4	5,8
		27,1	19,2	13,4	14,3	16,8	7,4	6,3	6,9	6,9	14,3	17,7
Koreja		0,1	0,1	0	0,1	0,1	-	-	0	0	-	-
		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malezija		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		-	-	-	-	-	0,4	1,7	2,4	3,2	4,7	1,3
Mongolija		7,9	14,0	29,3	32,5	30,2	35,1	9,1	9,0	11,2	11,8	12,8
		12,0	15,5	22,6	15,1	13,5	16,1	6,2	5,8	5,7	6,5	8,4
Sirija		0	0	0,2	0,2	0	0,4	0,5	0,2	0,2	0	0
		0	0	0	0	0	0,4	0,2	0,1	0	-	-
Turska		13,6	12,7	9,8	4,3	3,0	4,3	7,0	3,5	5,7	3,7	1,6
		8,0	8,9	5,5	4,5	3,7	2,2	3,3	3,2	4,9	3,9	3,3
Šri Lanka		-	0	-	-	...	-	-	-	-	-	0
		3,7	3,2	1,2	0,5	...	0,1	0,9	0,7	0,8	0,8	0,2
Japan		15,1	12,6	15,5	7,9	7,2	4,5	4,3	5,0	2,0	1,2	0
		6,5	13,2	9,9	3,8	5,8	5,4	8,5	11,1	9,2	2,7	0,5

Izvor: autor (prema podacima od Зинченко Сергей, (1967): Внешняя торговля СССР: статистический сборник:1918 – 1966, Международные отношения, Москва)

robe japanskog porekla na sovjetsku teritoriju dopremljen tokom 1930. godine u veličini od 13,2 miliona rublji i 1936. godine u iznosu 11,1 milion rublji.¹⁵

U Tabeli 2 prikazan je najveći obim trgovinskog prometa sa Sirijom, koji se vezuje za 1934. (0,8 miliona rublji) i 1935. godinu (0,7 miliona rublji). Te godine se uzimaju kao godine u kojima je ostvarena najveća vrednost izvozne (0,4 miliona rublji i 0,5 miliona rublji), odnosno uvozne stavke na sovjetskoj strani (0,4 miliona rublji i 0,2 miliona rublji).

Trgovina za Malezijom počinje da se uspostavlja, mada ne željenim tempom, tek 1934. godine. Najveći obim prometa sa ovom zemljom uočava se tokom 1937. i 1938. godine, kada je zabeležen i najveći obim uvezene robe (3,2 miliona rublji i 4,7 miliona rublji). Važno je napomenuti da Sovjetski Savez u predratnom periodu nije vršio plasman svoje robe na tržište Malezije, te da se ukupan spoljnotrgovinski promet sa ovom zemljom obračunavao prema realizovanom uvozu.¹⁶

Ni trgovina sa Korejom nije davala bolje rezultate. U periodu od 1929. do 1933. godine održavala se na nivou od 0,1 milion rublji (samo izvozna stavka), sa izuzetkom 1931. godine kada je poprimila nulti iznos, a nakon 1933. godine praktično kao da nije ni postojala.

2.3. Spoljnotrgovinska politika SSSR-a sa zemljama Afrike do Drugog svetskog rata

Od afričkih zemalja SSSR je najviše trgovao sa Egiptom, Alžirom i Marokom. Sa Egiptom je ostvarena najintenzivnija trgovinska saradnja na afričkom prostoru. Tih godina mladi lideri Egipta su pokušavali da obezbede suverenitet i bezbednost države, koja je bila ugrožena prisustvom stranih, pre svega britanskih trupa i kontrolom zapadnih država nad najvažnijim elementima egipatske infrastrukture.¹⁷ Sovjetski Savez je od strane ovih lidera primećen kao veliki zaštitnik egipatskog naroda, koji ni na trenutak nije ustuknuo pred njegovim neprijateljima. Trgovinski odnosi između SSSR-a i Egipta počinju da se razvijaju počev od 1929. godine. Najveći obim trgovinskog prometa sa Egiptom zabeležen je 1929, 1930. i 1931. godine u iznosu od 24,3 miliona rublji, odnosno 21,6 miliona rublji i 18,4 miliona rublji. Najviše sovjetske robe izvezeno je u periodu 1929/1930. godine u vrednosti od 7,1 milion rublji, dok je najmanje izvezeno robe u visini od 0,2 uočeno 1939. godine.¹⁸

Alžir je kroz istoriju zbog ogromnih zaliha nafte i prirodnog gasa bio predmet interesovanja velikih sila. Za sve to vreme masovne narodnooslobodilačke borbe Sovjetski Savez je pružao svestranu podršku snabdevajući zemlju oružjem i drugom vojnom opremom. Na bazi obostranog poverenja uspostavila se trgovina između zemalja, koja je usled poznatih dešavanja u Alžiru bila u prekidu nekoliko uzastopnih godina. Trgovinski promet sa ovom afričkom zemljom dostigao je svoj maksimum 1932. (1,0 miliona rublji) i 1935. godine (1,1 milion rublji). Tokom 1932. (za razliku od izvoza) uvoz je izostao, dok je 1935. godine zabe-

¹⁵ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja azijskog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u Tabeli 2 u okviru rada.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Više o odnosima Sovjetskog Saveza i afričkih zemalja u delu autora: Desfosses Helen, (1987): *The USSR and Africa*, A Journal of Opinion, Cambridge University Press, Vol. 16, No. 1, 3-10

¹⁸ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja afričkog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u Tabeli 3 u okviru rada.

Tabela 3 - Obim spoljne trgovine SSSR-a raspoređen po zemljama Afrike u periodu 1929 - 1939 (milioni rublji)

Afrika											
Zemlje	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)	1414,8	1643,0	1502,6	1002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
	724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
	690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
Alžir	0,7	0,3	0,3	1,0	0,6	0,9	1,1	0,5	-	0,2	0,1
	0	0,5	-	-	-	-	0	0	-	0,1	0,3
Maroko	0,2	0,3	0,2	0,4	0,6	0,5	0,5	0,2	0,1	0,1	-
	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0
Egipat	7,1	7,1	2,9	4,8	3,2	2,4	3,6	2,5	2,1	2,0	0,2
	17,2	14,5	15,5	0,7	0	0	0	-	-	0	0
Sudan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	0	0	0	0	0	-	-	0	-	0	-

Izvor: autor (prema podacima od Зинченко Сергей, (1967): Внешняя торговля СССР: статистический сборник:1918 – 1966, Международные отношения, Москва)

ležena nulta brojka na uvoznoj strani (što je bio slučaj sa 1929. i 1936. godinom). Pored 1932. godine, vidljivo je izostajanje uvoznih aktivnosti tokom 1931, 1933, 1934. i 1937. godine.¹⁹

Dolaskom Staljina na čelo Sovjetskog Saveza počinju da oživljavaju stare diplomatske veze sa Marokom uspostavljene davne 1777. godine, a samim tim i trgovinska saradnja između dveju zemalja. Najintenzivnija trgovina sa ovom afričkom zemljom uočena je između 1933. i 1935. godine. Godine 1933. obim trgovinskog prometa dostigao je svoj maksimum od 0,6 miliona rublji. Najveće cifre na izvoznoj strani koje se pojavljuju u navedenom periodu bile su 0,6 miliona rublji (1933), odnosno 0,5 miliona rublji (1934. i 1935. godina). Na strani uvoza, osim za četiri godine (1929, 1930, 1937. i 1938.), primećene su nulte vrednosti. (Tabela 3)

¹⁹ Ibid.

Sudan je jedna od afričkih zemalja sa kojom Sovjetski Savez nije uspeo da ostvari zavidne trgovinske rezultate. Zbog toga je u većini posmatranih godina zapažen nulti obim trgovinskog prometa ili njegov izostanak, posebno tokom 1934, 1935, 1937. i 1939. godine, što se moglo uočiti iz *Tabele 3*. Diplomatski odnosi između ovih zemalja, kao i saradnja u različitim oblastima počinju da se uspostavljaju tek nakon Staljinove smrti. Razlog zbog čega je došlo do dugogodišnjeg zahlađivanja odnosa je što su zemlje, tačnije njihove vođe imale suprotstavljene političke poglede na svet, kao i različite inostrane pristalice takvih pogleda.

2.4. Spoljnotrgovinska politika SSSR-a sa zemljama Amerike do Drugog svetskog rata

Posmatrajući zemlje američkog kontinenta, SAD su zauzimale značajno mesto među trgovinskim partnerima sovjetske države do početka Drugog svetskog rata.²⁰ Godine 1930. obim trgovinskog prometa sa ovom zemljom iznosio je 239,4 miliona rublji. Po vrednosti nisu izostajale ni 1929. (172,5 miliona rublji), kao ni 1931. godina (198,1 milion rublji). Sovjetski izvoz dostigao je svoj maksimum od 33,5 miliona rublji tokom 1929. godine, za razliku od 1933. godine kada je doživeo najveći pad od 11,0 miliona rublji. Godina 1933. smatra se jednom od najtežih godina Velike ekonomske krize (Velike depresije). Takozvani Crni utorak, dan kada je došlo do pada berze u Sjedinjenim Državama, rezultirao je drastičan pad proizvodnje robe i usluga, rast nezaposlenosti i tešku deflaciju. Pored SAD, Velika depresija je bila duga i teška u državama Evrope i Latinske Amerike, što se, između ostalog, odrazilo nepovoljno na saradnju sa dotadašnjim trgovinskim partnerima.

Argentina je bila jedan od ključnih ekonomskih i trgovinskih saradnika Sovjetskog Saveza među zemljama Latinske Amerike. S obzirom na njen neutralni stav prema vodećim političkim sistemima tog vremena, Argentina je od strane Sovjetskog Saveza ocenjena kao važan politički, ali i ekonomski partner. Iz *Tabele 4* se primećuje da je obim trgovinske razmene sa ovom zemljom zabeležio najveći pik tokom 1929. od 25,2 miliona rublji i 1930. godine od 16,5 miliona rublji. U istim godinama uvoz iz ove zemlje je bio mnogostruko veći u odnosu na sovjetski izvoz - 22,3 miliona rublji prema 2,9 miliona rublji i 13,6 miliona rublji prema 2,9 miliona rublji. Izvozne i uvozne aktivnosti sovjetske zemlje usmerene ka Argentini počele su da se smanjuju u godinama koje su prethodile Drugom svetkom ratu (godine 1939. zabeležena je najmanja vrednost na strani trgovinskog prometa od 0,1 milion rublji).

Trgovina Sovjetskog Saveza sa Kanadom počinje da se razvije tek nakon 1936. godine, kada je Kanada ukinula embargo na uvoz sovjetske robe. Zbog toga je najdinamičnija trgovina sa ovom zemljom zabeležena 1937. i 1938. godine, kada je obim spoljnotrgovinskog prometa iznosio 10,0 miliona rublji i 5,5 miliona rublji. Tih godina je snabdevanje sovjetske zemlje robom i uslugama kanadskog porekla dostiglo svoj maksimum od 9,3 miliona rublji i 5,2 miliona rublji u odnosu na ostale posmatrane godine, gde uvozna stavka nije premašivala vrednost od 1,7 miliona rublji.²¹

Nakon Oktobarske revolucije, diplomatski odnosi između Sovjetskog Saveza i Brazila bili su prekinuti više od jedne decenije. Bez obzira na tu činjenicu, bilateralni kontakti su nastavili da se razvijaju, sa nedovoljnim obraćanjem na izgradnju trgovinskih relacija. Iz

²⁰ Pozdniakov Vasilij, (2014): *The State Monopoly of Foreign Trade in the USSR*, Russian Politics & Law, Taylor and Francis, Vol. 6, No. 3, 39.

²¹ Detaljniji prikaz kvantitativnih pokazatelja trgovinske razmene Sovjetskog Saveza i zemalja američkog kontinenta pre Drugog svetskog rata dat je u Tabeli 4 u okviru rada.

Tabela 4 - Obim spoljne trgovine SSSR-a raspoređen po američkom kontinentu u periodu 1929 - 1939 (milioni rublji)

		Amerika										
Zemlje		1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Ukupna vrednost (promet = izvoz + uvoz po svim kontinentima)		1414,8	1643,0	1502,6	1002,9	661,8	510,3	477,4	485,4	523,7	475,1	271,4
		724,3	812,7	636,1	450,8	388,7	328,0	288,1	243,3	295,1	229,8	103,9
		690,5	830,3	866,5	552,1	273,1	182,3	189,3	242,1	228,6	245,3	167,5
Argentina		2,9	2,9	2,5	0,5	0,7	1,8	1,6	0,3	0,1	0,1	0
		22,3	13,6	5,7	1,4	0,2	0,5	0,7	1,2	1,2	0,7	0,1
Brazil		0	0,1	0	0	-	0	-	-	-	-	-
		2,0	1,1	0,5	0,1	0	0,2	0,4	0,9	1,4	0,7	0,2
Kanada		-	0,9	0	0,8	0	0,2	0,2	0,1	0,7	0,3	0,2
		0,8	1,1	0,1	1,6	0,6	1,1	1,7	0,6	9,3	5,2	0,8
Kuba		-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-
		2,1	8,6	0	-	-	0	0	0	0	0	0
SAD		33,5	32,1	17,8	13,5	11,0	11,2	20,8	23,3	22,8	15,1	14,6
		139,0	207,3	180,3	24,8	13,0	14,0	23,1	37,4	41,8	69,4	51,5

Izvor: autor (prema podacima od Зинченко Сергей, (1967): Внешняя торговля СССР: статистический сборник:1918 – 1966, Международные отношения, Москва

Tabela 4 da se primetiti da je najveći obim prometa sa Brazilom od 2,0 miliona rublji postignut 1929. godine. Tada je i uvozna stavka (u istom iznosu) imala najveću vrednost. Godine 1932. zabeležen je najmanji obim trgovinske razmene sa ovom zemljom (0,1 milion rublji). Tokom 1933, 1935, 1936. godine, pa sve do početka Drugog svetskog rata izvozna stavka je izostala. Pošto je Brazil tokom Drugog svetskog rata postao saveznik SSSR-a, stvorena je osnova za uspostavljanje diplomatskih odnosa, a samim tim i pokretanje dinamičnije trgovine na obostranu korist zemalja.

Kuba, kao i najveći broj latinoameričkih zemalja, je nakon Oktobarske revolucije prekinula diplomatske odnose sa Sovjetskom Rusijom, zbog nepriznavanja njenog statusa. To se odrazilo i na međusobnu trgovinu zemalja. U vezi sa tim, najveće uvozne vrednosti na strani sovjetske zemlje u trgovini sa Kubom postignute su samo tokom 1929. godine (2,1 miliona rublji) i 1930. godine (8,6 miliona rublji). U ostalim godinama na strani izvoza/uvoza su beležene nulte vrednosti, ili su one katkad izostale. (*Tabela 4*)

3. ZAKLJUČAK

Sovjetska zemlja je dolaskom J. V. Staljina na vlast ocenjena kao nedovoljno razvijena privreda, bez ikakvih prilika za dalji razvoj. Da bi inicirao oporavak i ekonomski progres zemlje, Staljin se odlučio za sprovođenje tzv. petoljetki, koje su omogućile otvaranje prema svetu i odbacivanje svega što je imalo veze za dotadašnjim autarhičnim sistemom, koji je prouzrokovao velike nedaće sovjetskoj državi. To se najviše primećivalo kroz izostanak trgovinske saradnje sa svetom, koja će u narednim godinama predstavljati jedan od indikatora uspeha sovjetske ekonomije u poređenju sa drugim zemljama toga vremena.

Na putu ka ostvarenju osnovnih zadataka socijalističke izgradnje zemlje započeto je uspostavljanje trgovinskih odnosa sa državama sličnih ili drugačijih privrednih sistema, bez primene bilo kakvih ograničavajućih mera u međusobnoj saradnji. Nesumnjivo je da je bilo lakše održavati trgovinske veze sa socijalističkim privredama u odnosu na kapitalističke, pa je i uspostavljanje saradnje sa takvim sistemima predstavljalo veći izazov za kreatore spoljnotrговinske politike sovjetske zemlje. Potreba za trgovinskom saradnjom sa dijametralno suprotnim, ali naprednim tržišnim privredama pokazivala je preimućstvo trgovinske razmene u odnosu na sve vidove trgovinske diskriminacije. Takva praksa se održavala tokom čitavog perioda Staljinovog upravljanja Sovjetskim Savezom, tj. perioda pre Drugog svetskog rata, tokom ratnih godina i perioda nakon okončanja rata.

Zahvaljujući pozitivnim rezultatima petogodišnjih planova, kao i ubrzanju industrijalizaciji zemlje, Sovjetski Savez do početka Drugog svetskog rata više nije morao da uvozi velike količine dobara iz inostranstva, kao u prvim godinama otvaranja prema svetu. SSSR je sve više robe plasirao na inostrana tržišta, bez obzira na unutrašnje uređenje zemalja trgovinskih partnera. Najredovnija trgovinska razmena na evropskom kontinentu ostvorena je sa Nemačkom, Velikom Britanijom i Francuskom, kao najprosperitetnijim evropskim zemljama. Manje uspešna saradnja odvijala se sa Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom, Jugoslavijom i Islandom, zbog vladajućih krugova ovih zemalja koji su izbegavali preterano zbližavanje sa Moskvom. Najveću razmenu robe i usluga na azijskom tlu SSSR je realizovao sa Iranom, Indijom, Kinom, Mongolijom i Japanom, za razliku od Sirije, Malezije i Koreje sa kojima nisu ostvareni zavidni trgovinski rezultati. Od afričkih zemalja sa kojima je Sovjetski Savez trgovao Egipat je zauzimao značajno mesto, s obzirom da je SSSR bio veliki zaštitnik egipatskog naroda u njegovoj borbi za nezavisnost od Britanskog carstva. Uspešna trgovinska saradnja ostvorena je sa Alžirom i Marokom, dok trgovina sa Sudanom nije bila na zavidnom nivou. Posmatrajući zemlje američkog kontinenta, SAD su zauzimale značajno mesto među trgovinskim partnerima sovjetske države. Argentina je takođe bila jedan od vodećih ekonomskih i trgovinskih partnera Sovjetskog Saveza među zemljama Latinske Amerike. Trgovalo se i sa Kanadom, Brazilom i Kubom, ali u znatno manjoj meri.

Proširenje sovjetske spoljne trgovine predstavljalo je jedan od najneophodnijeg preduslova za dalje uzdizanje celokupne sovjetske privrede, povećanje socijalističke akumulacije, materijalnog i kulturnog standarda stanovništva, itd. Uspostavljanje i razvijanje trgovinskih odnosa sa zemljama sličnih, ali i različitih društveno - ekonomskih sistema povećalo je ulogu Sovjetskog Saveza na međunarodnoj pozornici. Zemlja je dobijala sve veći uticaj na proces svetskog trgovinskog razvoja i trgovinske odnose, koji su se uspostavljali između zemalja širom sveta sa tendencijom da budu zasnovani na ravnopravnoj osnovi.

LITERATURA

- Armstrong, W. (1948): *The Soviet Approach to International Trade*, Political Science Quarterly, Oxford University Press, Vol. 63, No. 3
- Čepaitienė, R. (2015): *In the shadow of Moscow: the Stalinist reconstruction of the capitals of the Soviet republics*, Journal of Architecture and Urbanism, Taylor and Francis, Vol. 39, No. 1
- Desfosses, H. (1987): *The USSR and Africa*, A Journal of Opinion, Cambridge University Press, Vol. 16, No. 1
- Gill, G. (2013): *Political Symbolism and the Fall of the USSR*, Europe-Asia Studies, Taylor and Francis, Vol. 65, No. 2
- Gruzinov, V. (1979): *The USSR's Management of Foreign Trade*, Palgrave Macmillan, London
- Gueullette, A. (1991): *Soviet Concept of Foreign Trade 1917 – 1945*, Soviet and Eastern European Foreign Trade, Taylor and Francis, Vol. 27, No. 3
- Kane, R. (1968): *Eastern Europe, A to Z: Bulgaria, Czechoslovakia, East Germany, Hungary, Poland, Romania, Yugoslavia - and the Soviet Union*, Doubleday, New York
- Kuromiya, H. (2007): *Stalin and His Era*, The Historical Journal, Cambridge University Press, Vol. 50, No. 3
- Nove, A. (1987): *The Soviet Economic System - third edition*, Allen and Unwin North, Sydney
- Postoutenko, K. (2016): *Listening to comrade Stalin: multimodality and code-switching in public response to the leaders' speeches in the twentieth century*, Russian Journal of Communication, Taylor and Francis, Vol. 8, No. 2
- Pozdniakov, V. (2014): *The State Monopoly of Foreign Trade in the USSR*, Russian Politics & Law, Taylor and Francis, Vol. 6, No. 3
- Remington, T. (1992): *Sovietology and System Stability*, Post-Soviet Affairs, Taylor and Francis, Vol. 8, No. 3
- Бакулин, С., Мишустин, Д. (1939): *Внешняя торговля СССР за 20 лет 1918 -1937, Статистический справочник*, Международная книга, Москва
- Волков, В. (2007): *Сталин је хтео друшачију Европу: спољна политика Москве од 1940. до 1948*, Народна књига – Алфа, Београд
- Зацаринский, А. (1967): *Экономические отношения СССР с зарубежными странами: 1917 - 1967: справочник*, Международные отношения, Москва
- Зверев, А. (1989): *Планирование международных валютных отношений СССР*, Финансы и статистика, Москва

- Зинченко, С. (1967): *Внешняя торговля СССР: статистический сборник:1918 – 1966*, Международные отношения, Москва
- Красин, Л. (1925): *Плановое хозяйство и монополия внешней торговли*, Российская государственная библиотека (РГБ), Москва
- Милошевић, М. (1950): *Циљеви и методе спољне трговине СССР: привредна окупиација земаља Источне Европе*, Глас, Београд
- Мишустин, Д. (1938): *Внешняя торговля и индустриализация СССР*, Международная книга, Москва
- Обрадовић, С. (1949): *Материјал за изучавање организације и технике спољне трговине*, Министарство спољне трговине ФНРЈ, Београд
- Сорокин, Г. (1947): *Стаљински петогодишњи планови*, Друштво за културну сарадњу Југославије са СССР, Београд
- <https://w.histrf.ru/articles/pyatiletki>
- <https://istmat.org/node/48235>
- <https://history.wikireading.ru/128004>
- <http://www.greatflags.su/ekonomika-sssr/razvitie-vneshney-torgovli-v-1918-1941-godu.html>
- <http://www.greatflags.su/ekonomika-sssr/vneshnyaya-torgovlya.-dekret-o-natsionalizatsii-vneshney-torgovli.html>
- <http://www.greatflags.su/praviteli-sssr/iosif-vissarionovich-stalin.html>

INTENSITY OF ESTABLISHMENT OF TRADE RELATIONS OF THE USSR WITH THE WORLD DURING THE GOVERNANCE OF J. V. STALIN UNTIL THE BEGINNING OF THE SECOND WORLD WAR

Summary: *Trade policy of the Soviet Union during the governance of J. V. Stalin moved in the direction of opening up to the world, which was somewhat atypical for the political regimes of that time. By emphasizing the establishment and development of trade relations with countries around the world, the Soviet leader enabled a more adequate use of the comparative advantages of the Soviet country and the reduction of the shortcomings accumulated during the previous years, which represented an obstacle to success. Abandoning such an autarkic system in conducting the country's foreign trade policy, which was in force before Stalin's arrival, made it possible to realize fruitful trade cooperation with countries with similar or diametrically different economic systems without much effort. The country's progress in conducting foreign trade policy led to positive changes in the product structure of Soviet exports (and imports), which could best be seen through the qualitative and quantitative presentation of goods and services of Soviet origin, which were placed on foreign markets starting from the period before the beginning of the Second World War. All this led to a better position of the Soviet country on the international stage, which enabled greater power in deciding crucial issues concerning world trade.*

Keywords: *Soviet Union, J. V. Stalin, trade policy before the beginning of the World War II, trade cooperation with similar and different economic systems, position on the international stage*